

Posudek na disertační práci

Kugler, Pavel: Ideové zdroje křesťanské demokracie ve střední Evropě v letech 1945 – 1948. Praha, Ústav českých dějin FF UK v Praze 2013, 280s.

V úvodu (s. 6 – 10) autor vcelku přesvědčivě a srozumitelně definuje zadání své práce, které spočívá v pokusu o srovnání situace křesťansky a demokraticky orientovaných skupin, politických stran či hnutí, které v krátkém období let 1945 – 1947/1948 vznikaly či obnovovaly své předválečné působení na území sovětské okupační zóny v Německu (budoucí NDR), v Polsku a v části Československa (pouze české země). Podmínky pro formování nového poválečného fenoménu „křesťanské demokracie“ v sice navzájem bezprostředně sousedících, avšak v dané době a kontextu spíše od sebe izolovaných územních celků, byly velmi specifické a rozdílné. Jejich zkoumání komparativní metodou tedy přináší značná úskalí, protože z hlediska zkoumaného tématu v dané době existuje jen málo společných či podobných srovnatelných znaků. V bezprostředně poválečném období je společným faktorem zatím pouze sílící vliv komunistické ideologie a politiky v celé oblasti, který je ve východním Německu a v Polsku ještě umocněn sovětskou přítomností. Kromě toho, že se zmíněné státy (či v případě východního Německa budoucí státy) nacházely po válce ve velmi rozdílné situaci, si je autor vědom nutnosti analyzovat také velmi složité historické souvislosti počátků a postupného rozvíjení křesťanskosociální politiky v tomto prostoru, jejíž kořeny sahají hluboko do 19. století.

Takto tematicky a prostorově pojatá komparace zkoumaného fenoménu kromě jiného klade mimořádné nároky nejen na předchozí náročnou jazykovou průpravu badatele, ale i na důkladnou rešerši celé řady titulů zahraniční, a to nejenom polské a německé literatury. Nejen z bohaté škály cizojazyčné literatury, ale částečně i z vlastního archivního výzkumu a studia pramenů v edicích a v tisku, si autor vytvořil komplexní obraz o obecných i specifických znacích křesťanskodemokratické politiky v příslušné zemi/oblasti. Na pozadí historicko – politologické charakteristiky konkrétních uskupení, ať se jednalo přímo o politické strany a hnutí, nebo pouze o intelektuální skupiny či redakční okruhy nejrůznějších periodik, hraje klíčovou úlohu velmi propracovaná analýza programových dokumentů. Pouze tak je možné získat jasné odpovědi na otázky, jak se daná osobnost, strana či redakční platforma vymezovala vůči jiným, nepřátelským silám a fenoménům, především marxismu a liberalismu, ale také z jakých domácích či zahraničních filozofických zdrojů vycházela. Snad jediná výtku ohledně samostatných kapitol věnovaných Polsku a (převážně východnímu) Německu směřuje k podcenění kvality jazykového zpracování. Text je nejenom ve zmíněných dvou kapitolách doslova zamořen velkým množstvím pravopisných chyb, nesprávných stylistických obrátů a často i zkomolených názvů a jmen (např. na s. 206 se jméno S. Kisielewski vyskytuje hned ve třech variantách).

Poněkud více naší kritické pozornosti si ovšem paradoxně zaslouží ty části či samostatné kapitoly disertační práce, věnované křesťanskosociální tradici a lidoveckému hnutí v českých zemích. Na rozdíl od Polska a východního Německa, kde autor v příslušných částech své práce velmi přesně vztahuje působnost sledovaných stran, skupin či osobností ke konkrétnímu státu, historické zemi nebo městu, pracuje v případě českých zemí často s poněkud ledabyle chápanými oblastmi, jako např. „Čechy“ (s. 71, 79, 92, 133). Na s. 93 je naopak v jedné z neobratných formulací Morava jakoby vydělena z českých zemí a stojí vedle nich. „Čechy“ přitom autorovi evidentně splývají s českými zeměmi, do nichž nepochybně patří také Morava, resp. až do konce r. 1948 „Země moravskoslezská.“ Sám přitom na s. 93 a s. 98

věnuje jistou pozornost „zemským“ odlišnostem, které personifikuje s osobnostmi B. Staška a J. Šrámka. Konkrétně na úskalí určitého zjednodušení ve vazbě na český, ev. moravský politický katolicismus, narazil autor při pokusu o srovnání nového poválečného programu ČSL z r. 1946, který se „od prvorepublikového až tolik nelišil.“(s. 123). Avšak: který prvorepublikový program má autor na mysli? Jak známo, byla Československá strana lidová v meziválečném období (přesněji do podzimu 1938) de facto pouhým rámcovým pojmem pro v českých zemích fakticky dvě autonomní „zemské“ strany, z nichž každá měla kromě vlastního vedení také vlastní program. V této souvislosti se nabízí otázka, zda lze bez výhrad akceptovat tvrzení, „že se moravský politický katolicismus kryl s křesťanskými sociály, zatímco v Čechách se rozvíjel konservativní národovecký proud.“(s. 93)? Znamená to, že B. Stašek se na rozdíl od J. Šrámka k ideám křesťanského socialismu nehlásil? Zde bych pro případné upřesnění analýzy programových odlišností a akcentů mezi oběma zemskými organizacemi doporučil nedávno vydanou edici „Politické programy českého politického katolicismu 1894 – 1938“ z r. 2012 (P. Marek).

Několik významově problematických formulací se ovšem podle mého názoru objevuje také v částech věnovaných obnovené ČSL v období tzv. třetí republiky (1945 – 1948). Nesouhlasím např. s tvrzením, že „ve straně pokračoval proces prohlubování lidovosti a demokratičnosti“ (s. 123). Jsem naopak přesvědčen o tom, že ze všech čtyř obnovených stran Národní fronty, a to dokonce i ve srovnání s KSC, byla ČSL „vnitřně“ nejméně demokratická. Stranu prostřednictvím svého zástupce F. Hály a několika dalších vlivných, především moravských funkcionářů (A. Klimek, J. Řehulka ad.) autokraticky ovládal stále častěji ve veřejném a politickém životě nepřítomný J. Šrámek. Dokonce ani KSC nepřistoupila v této době k takové adoraci svého předsedy, jako strana lidová, jejíž prezentace J. Šrámka hraničila s kultem osobnosti. Autor věnuje značnou pozornost eliminaci H. Koželuhové, po které již ve straně dále neexistoval prakticky žádný prostor pro názorovou pluralitu. Osobně však z hlediska míry vnitřní demokratičnosti považuji za neméně závažnou skandální manipulaci prvního poválečného sjezdu. Průběh sjezdu a hlavně způsob závěrečné „volby“ řídicích orgánů by byl v této době nepředstavitelný dokonce i pro samu KSC.

Za podrobnější diskusi by rovněž stála otázka, jak se ČSL v tomto období vyrovnávala s rostoucím tlakem Vatikánu a vysoké hierarchie, aby se církevní hodnostáři nadále přímo neangažovali v křesťanských politických stranách. Tento zájem podporovaly rovněž výrazné osobnosti z řad české integrální katolické kultury, které si stále ponechávaly velmi silný vliv na vzdělanější vrstvy české katolické veřejnosti. Autor si povšiml zajímavého jevu, že navzdory někdy až extrémní kritičnosti vůči ideové plytkosti programu a přílišné mocenské pragmatičnosti vedení strany v čele s J. Šrámekem sami stranu potřebovali a nezřídka pro ni profesně pracovali. K tradičně uváděným jménům osobností ze světa literatury bych zde ještě přiřadil historika Z. Kalistu a z osobností mimo Prahu také opavského archiváře L. Peřicha, olomouckého historika J. Žáčka nebo brněnského Z. Rotrekla. Autor tomuto protiklerikálnímu vymezení proto logicky a podle mého názoru správně věnuje náležitou pozornost. V návaznosti na toto téma ovšem působí poněkud zvláště formulace, že „při bližším zkoumání je patrné, že zbytky klerikalismu(s) v potlačované formě nadále zastávaly své místo.“(s. 123). Je otázka, zda působení kněží J. Šrámka, F. Hály, J. Plojhara, A. Tylinka, K. Fanfrdly, A. Nováka, F. Světlíka (aj.) přímo ve vedení nebo ve vrcholných stranických orgánech, ve sněmovně nebo v zemských národních výborech či orgánech statutárních měst, lze charakterizovat jako projevy „zbytků klerikalismu.“ Naopak jsem toho názoru, že J. Šrámek kritiku politické angažovanosti kněží ze strany pražského arcibiskupa prostě ignoroval a přítomnost nejen výše zmíněných zástupců hierarchie v politice, ale ani angažovanost desítek dalších kněží na nižší, okresní i místní úrovni, mu vůbec nepřekážela.

Tento jeho postoj byl jedním z důvodů napětí, které po nástupu J. Berana na arcibiskupský stolec v Praze mezi vedením strany a hierarchií stále narůstalo.

Dílčí připomínky je možno vznést i k velmi obsáhlé a nepochybně velmi důkladným výzkumem podložené analýze vnitrostranického rozložení sil, kde autor volil tradiční model rozlišení podle horizontální osy pravice – střed – levice. Pozastavme se pouze krátce u údajné „levicové frakce“ či skupiny, která je opakovaně ztotožňována s dvojicí A. Petr – J. Plojhar. Autor je toho názoru, že autentická levicová skupina uvnitř ČSL v podstatě neexistovala (s. 126). Domnívám se, že v případě J. Plojgara se z hlediska jeho levicové opozičnosti jedná o jistý mýtus, který vznikl až v průběhu únorové krize a byl posléze cílevědomě pěstován jím samotným. KSČ prostřednictvím Švábova Ev. odboru na rozdíl od sociálně demokratické a národně socialistické strany věnovala lidovcům poněkud menší pozornost s tím, že situaci u nich spíše prostřednictvím svých informátorů monitorovala. Sama do levicové frakce řadila především odboráře – vedle A. Petra také E. Vojance, J. Niederle a v neposlední řadě správně počítala s uplatněním brněnského národohospodářského experta V. Chytila. Mám za to, že tito představitelé by mohli být za autentickou levicovou skupinu považováni, ovšem s tím, že se mohli v případě jakéhokoli otevřeného vystoupení oprávněně obávat tvrdé odvety ze strany vedení, jak k tomu došlo na jaře 1946 v případě H. Koželuhové. Platformu proto sledovali a využili až komunisté v podobě akčního výboru, ve kterém neměl zpočátku získat J. Plojhar tak významnou pozici, jakou si záhy vydobyl.

V otázce vymezení ČSL i římskokatolické církve vůči nebezpečí sekularizace školství doporučuji doplnit seznam literatury o monografii R. Cigánka (Politický zápas o jednotnou státní školu..., Praha 2009).

Ve všech výše uvedených připomínkách či poznámkách jde ovšem o pouhé náměty k možné alternativní interpretaci některých dílčích otázek, na které může autor přinášet své vlastní, mírně odlišné nebo jinými zdroji podložené názory či závěry. Celkový vědecký přínos disertační práce je přitom jak po stránce obsahové, tak i metodologické, zcela nepochybný.

Před závěrečným sumarizujícím hodnocením a výrokem o doporučení (či nedoporučení) práce k obhajobě bývá obvyklé také stručné posouzení disertační práce z hlediska nezbytných doprovodných náležitostí a formální úpravy. Lze jednoznačně konstatovat, že práce naplňuje všechna předepsaná kritéria odbornosti, spočívající kromě hlavního textu v poznámkovém aparátu, seznamu pramenů a literatury, resumé atd. Je však mou povinností upozornit rovněž na skutečnost, že text disertační práce by měl být současně uveden do souladu s pravidly českého pravopisu. Celkovou kvalitu snižuje značný počet (řádově mnoho desítek) pravopisných chyb a překlepů, patrně z cizojazyčné literatury nesprávně přejímané názvy událostí či institucí, dokonce i přerušování či spojování dvou navzájem nesouvisejících vět, zkomolená jména. V některých případech tak podcenění jazykové a stylistické korektury vyvolává riziko občasných významových posunů či nepřesností. Zde ovšem musím připustit, že úroveň kvality textu z hlediska jazykového mohou posuzovat pouze jako odborně neškolený laik. V případě autorova záměru publikovat disertační práci ve formě vědecké monografie bych proto doporučil obrátit se na odborníka.

Celkové závěrečné hodnocení: Po zevrubném prostudování předložené práce mohu konstatovat, že její základní zadání vytyčené v úvodu, tj. provedení detailní analýzy a komplexního zhodnocení konkrétní podoby a významu ideových zdrojů fenoménu křesťanské demokracie ve vymezených oblastech střední Evropy po druhé světové válce, bylo velmi úspěšně naplněno. Zvláště velmi vysoce hodnotím důkladnou bibliografickou rešerši

zahraniční literatury, včetně pečlivé kritiky široké heuristické základny. Ke vzneseným výhradám k formální (textové a stylistické) úpravě je možno přihlédnout v případě záměru jejího vydání.

Disertační práci Pavla Kuglera doporučuji k obhajobě.

Olomouc, Katedra historie FF UP v Olomouci, 11. březen 2013

doc. PhDr. Karel Konečný, CSc.